

“Ben Furmanın “Fəaliyyətdə olan uşağın bacarıqları. Psixoloji problemlərinin öhdəsindən gəlmək üçün uşaqlara necə kömək etmək olar?!” metodikası

“Bacarıqları mənimsəmə” nədir?

“Bacarıqları mənimsəmə” uşaqlara emosional və davranış problemlərini aradan qaldırmağa kömək edən metodik addımlardır. Bu prosesdə uşağın doğmaları, dostları və digər yaxınları iştirak edir.

Ondan hansı yaşda istifadə etmək olar?

“Bacarıqları mənimsəmə addımları” metodikası 3 yaşından 12 yaşa qədər olan uşaqlar üçün işlənib hazırlanıb, ancaq onu yeniyetmələr, hətta böyüklərlə iş zamanı da tətbiq etmək olar.

Bu metodikanı kim tətbiq edə bilər?

Başlanğıcda bacarıqları mənimsəmə metodikası mütəxəssis-psixoloqlar, məsləhətçilər, sosial işçilər, xüsusi təhsil pedaqoqları üçün hazırlanmışdır. Bu metodu mütəxəssislərlə birlikdə valideynlər də tətbiq edə bilər.

Bacarıqları mənimsəmə metodikasının əsas ideyası nədir?

Mütəxəssislər uşağın problemlərini aradan qaldırılmalı simptomlar kimi qəbul edirlər, əslində isə bu, mənimsənilməli bacarıqların olmamasından irəli gəlir. Bacarıqların mənimsənilməsi metodikasının məqsədi – mövcud problemləri aradan qaldırmaq üçün lazım olan bacarıqları öyrənməyə kömək etməkdir. Bununla yanaşı, metodika uşağın ailəsi, məktəbi və dostlarının prosesə cəlb edilməsini tələb edir və təkcə uşağın özünə deyil, həm də onun bütün sosial mühitinə təsir göstərir.

Bacarıqları mənimsəmə - hər biri ayrılıqda müzakirə olunmağa layiq olan 15 addımdan və yaxud komponentdən ibarət ki, mütəxəssislər üçün onların qısa təsviri aşağıdakı kimidir:

1. Uşağın qayğısına qalan böyüklərlə problemlərinin öhdəsindən gəlmək və ya daha xoşbəxt olmaq üçün uşaqların hansı bacarıqlara yiyələnməli olduğu barədə beyin həmləsi tətbiq edirsiniz.
2. Siz uşaqla yiyələncəyi bacarıqlar (hər hansı bir **problemi bacarığa çevirmək**) barədə razılığa gə bilərsiniz.
3. Siz uşağı yiyələncəyi bacarığın üstünlüyü barədə müzakirəyə cəlb edirsiniz.
4. Siz uşağdan bacarığa ad verməsini xahiş edirsiniz.
5. Siz uşağa təsəvvüründə canlandırıdığınız heyvandan və başqa varlıqdan qəhrəman yaxud müttəfiq seçməyi təklif edirsiniz.

6. Siz uşaqdan dəstək almaq istədiyi adamların adlarını deməyi xahiş edirsiniz.
7. Uşağın valideynlərindən, müəllimlərindən onun bu bacarığı öyrənə biləcəyinə nə üçün inandıqlarını söyləmələrini xahiş etməklə, uşağın özünə inam qazanmasına kömək edirsiniz.
8. Uşağa təklif edirsiniz ki, sizinlə bacarığa yiyələnməsinin şərəfinə necə bayram keçirtmək istədiyini müzakirə etsin.
9. Uşaqla birlikdə, bacarıqlarını nümayiş etdirməsi lazım gələn vəziyyətdə necə davranacağını və ya reaksiya verəcəyini aydın şəkildə təsəvvür etməsinə nail olursunuz.
10. Yeni layihəsi haqqında uşağın yaxınlarına məlumat vermə metodları haqqında düşünürsünüz.
11. Uşaqla birlikdə lazım olan bacarıqları təcrübədə necə işlədəcəyinin planını tərtib edirsiniz.
12. Uşaqdan bacarıqlarını unutduğu təqdirdə digər insanların bunu ona necə xatırlatmalı olduğunu soruşursunuz.
13. Uşaq bu bacarığı mənimsədikdə siz onun köməkçilərinə və dəstək qrupuna mütləq təşəkkür etməli olduğu əvvəlcədən planlaşdırılmış bir bayram təşkil edirsiniz.
14. Əgər uyğundursa, uşağınıza mənimsədiyi bacarığı digər uşaqlarla bölüşmək imkanı verirsiniz.
15. Bir bacarığa yiyələndikdən sonra uşağa digər bacarığı mənimsəmək imkanı verirsiniz. İndi gəlin, hər addımı ətraflı təhlil edək.

1.Problemləri bacarıqlara çevirmək

Bacarıqları mənimsəmə metodikasının əsas ideyası ondan ibarətdir ki, istənilən problemi yiyələnməli olan bacarıq kimi təsəvvür etmək olar. Mahiyyət etibarı ilə söyməyi tərgitməklə mədəni danışmağı öyrənmək eyni şeydir. Mövzunun problemlərdən lazım olan bacarıqlara keçirilməsi – daha ağıllı işdir. Problemlər əvəzinə bacarıqlar haqqında danışdığımız zaman həm uşaqlara, həm də valideynlərə vəziyyəti konstruktiv (əməli) şəkildə müzakirə etmək daha asan olur. Uşaqlar çox vaxt öz problemləri haqqında danışmağa utanır, lakin yeni bacarıqlara yiyələnmək imkanı onlarda maraq oyadır. Eynilə valideynlərlə də öz uşaqlarının problemlərini müzakirə etmək asan olmur, ancaq onlar övladlarında təkmilləşdirilməli bacarıqların müzakirəsinə qatılmağa həvəslidirlər.

Uşağın ilk növbədə hansı problemi varsa, həmin problemin öhdəsindən gəlmək üçün nəyi öyrənməli olduğunu müəyyənləşdirməlisiniz. Məsələn: əgər uşağın problemi hər zaman qışqırmaq və həddindən artıq ucadan danışmaqdırsa, bu halda ona lazım olan

bacarıq - sakit və asta danışmaqdır. Əgər uşaq səliqəli yeməyi bacarmırsa, deməli o, düzgün yeməyi öyrənməlidir.

Bu sadə nümunələrdə problemə uyğun bacarığı müəyyənləşdirmək heç də çətin deyil. Ancaq real həyatda uşağa lazım olan bacarığı seçmək o qədər də asan olmur və bəzən bunun üçün ciddi düşünmək lazımdır.

Birincisi, uşaqların tez-tez eyni anda bir neçə problemləri olur. Məsələn: uşaq bütün hallarda ancaq yaxşı olmaq istəyir, böyüklərin sözünü kəsir, konkret müddətdə konkret tapşırıq üzərində diqqətini toplamaqda və səy göstərməkdə çətinlik çəkir. Bu vəziyyətdə siz uşaqdakı bütün problemlərin siyahısını hazırlaya, sonra onları problemlərin öhdəsindən gəlmək üçün lazım olan bacarıqlara çevirə bilərsiniz. Beləliklə, siz problemlərin siyahısını bacarıqların siyahısına çevirməklə bu siyahıdan uşaqla bacarıqları mənimsəmənin metodik işində istifadə edəcəksiniz.

İkincisi, çox vacibdir ki, uşağın etməli olduğu bacarıq etməməli olduğu bacarıq kimi təyin edilməsin. Məsələn: “Mən söyüş söyməyəcəyəm”, “Mən qışqırmayacağam” və ya “Mən digər uşaqlarla dalaşmayacağam”. Bu metodikanın işləməsi üçün bacarıqlar “yerinə yetirilən” və “tətbiq oluna bilən” olmalıdır. Uşaq “söymədiyini”, “qışqırmadığını” və digər uşaqlarla dalaşmadığını” tətbiq edə, göstərə bilmir. Ancaq o, təcrübədə uyğun bacarıqları – “mədəni söyləməyi”, “sakit danışmağı” və ya “mürəkkəb vəziyyətlərdə özünü ələ almağı” nümayiş etdirə və mənimsəyə bilər.

Üçüncüsü, biz uşağa hansı bacarığın tələb olunduğunu avtomatik müəyyənləşdirmirik. Məsələn: aqressiv davranışlı bir uşağa etirazla barışmağı, digərinə isə öz qəzəbini nəzakətli sözlərlə ifadə etməyi öyrətmək lazımdır. Uşağın emosianla halını anlamaq üçün onu narahat edən probleminin mahiyyətini dərinləndirmək lazımdır.

2. Bacarığa yiyələnmək üçün razılıq

Əgər uşaq hər hansı bir bacarığa yiyələnməli olduğuna qərar verirsə, bacarıqları mənimsəmə metodikası çox yaxşı işləyir. Təbii ki, valideynlərin və digər böyüklərin bu məsələ ilə bağlı həmişə öz təsəvvürləri var, ancaq bacarığı müvəffəqiyyətlə mənimsəməsi üçün uşaq ona lazım olanla razılaşmalıdır. Uşaqla ona lazım olan bacarıqlar barədə özündən soruşa və ya müzakirə üçün təklifinizi irəli sürə bilərsiniz. Əgər siz uşağın istəklərini araşdırmağa başlamısınızsa, ondan soruşa bilərsiniz: “Çətin bir şey varmı, nə etməyi öyrənmək və yaxud nədə uğur qazanmaq istəyirsən ?”. Ancaq siz başqa bir variant təklif etmək istəyirsinizsə, onda belə deyə bilərsiniz: “Mən (ya biz) istərdim ki, sən öyrənəsən (və ya daha yaxşı öyrənəsən)...”

Uşaqlar adətən, zəif tərəflərini az-çox dərk edirlər, buna görə də nəyi mənimsəməli və təkmilləşdirməli olduqlarını tez-tez özləri deyirlər: “Mən ev tapşırığını vaxtında həll etməyi öyrənməliyəm” ya da “Mənə dərsdə sakit oturmağı öyrənməliyəm”. Əgər təşəbbüs böyüklərdən deyil, uşaqlardan gəlirsə, bacarıqları mənimsəmə üçün motivasiya (sövk etmə) adətən güclü olur. Digər tərəfdən, xüsusən, kiçik yaşda olan uşaqlar öz valideynlərinin və pedaqoqlarının təkliflərinə yaxşı münasibət göstərirlər: “Əzizim, atanla ana hesab edirlər ki, artıq sən öz çarpayında tək yata bilərsən. Bunun üçün kifayət qədər böyümüsən. Biz sənin anlamağını istəyirik”. Valideynlərin və müəllimlərin öz gözləntiləri haqqında uşaqlarla açıq danışmaq hüququ var. Uşağın bacarıqlara yiyələnmə ehtimalını müxtəlif üsullarla daha da artırmaq olar. Bunlardan biri, uşaqların razılığını almaqdır.

Əgər təklif “kimdənsə” deyil, “biz” dən gəlirsə, həmin təklifi onlar daha yaxşı qavrayırlar. “Anan, atan və mən (uşağın müəllimi) - sənin üçün nəyi öyrənməyin daha zəruri ola biləcəyini düşündük və bunun haqqında danışdıq. Razılıq almağın daha bir üsulu – uşağa ona vacib olan bacarıq haqqında düşündüklərini söyləmək imkanı verməkdir: “Biz hesab edirik ki, bu bacarıqlar sənin üçün faydalı olacaqdır. Bəs sən necə düşünürsən? Onlardan hansını öyrənmək sənin üçün daha vacibdir? Bəlkə sənin üçün daha vacib olan nə isə var? .”

3.Bacarığın üstünlüklərini öyrənmək

Bacarıqları öyrənmək üçün əsas motivasiya mənbələrindən biri də verəcəyi üstünlükləri dərk etməkdir. “Bunun sayəsində sən nə qazana bilərsən? ”, “Niyə bunu öyrənmək sənin üçün vacibdir?” , “Bacardığında yaxşı nə olacaq ?” , “Niyə digər insanlar sənə bunu mənimsəməyini istəyirlər?”. Bacarığa yiyələnmənin ona gətirəcəyi faydanı daha yaxşı dərk etməsi üçün bu cür sualları uşaqla müzakirə etmək olar. Uşağın əhatəsində olan valideynlər, dostlar və digər insanlar ona, özünün belə düşünmədiyi faydaları anlamağa kömək edə bilirlər. Bacarığın üstünlüklərini sayarkən, tək böyüklərin nöqtəyi-nəzərindən deyil, həm də uşağın özü üçün əhəmiyyətli olan, məsələn: “o, yoldaşları arasında məşhurluq qazanacaq” və ya “onun sevimli məşğələsinə daha çox vaxtı qalacaq” kimi bacarıqları qeyd etmək vacibdir. Uşaqda öyrənməyə motivasiyanın yaranması üçün o, əmin olmalıdır ki, bu bacarığa yiyələnmək həm ona, həm də ətrafdakılara faydalı ola bilər.

4.Bacarığın təyinatı

Yiyələncəyi bacarıqla bağlı uşaqla razılaşarkən, ondan bu bacarıq üçün ad fikirləşməyi xahiş edin. O, təsviri, gülməli hətta paradoksal (təzadlı) ola bilər.

Ümumiyyətlə, uşağın xoşuna gələcək istənilən ad ola bilər. Bacarığı bir və ya bir neçə sözlə ifadə edərkən, uşaqlar onu mənimsəməyə başlayırlar. Buna görə, uşağın özünün bəyənəcəyi və qürur duyacağı bacarığa ad verməsi çox vacibdir.

İsveçin Harnosand şəhərində, bir neçə məktəblə əməkdaşlıq edən pedaqoq Hans Klassonun nəşrlərindən birində bacarığa ad verməsi ilə bağlı keçən nümunəni misal olaraq verə bilərik;

- Sən nədə yaxşı olmaq istəyirsən? - Hans onun yanına gələn Stefandan soruşdu.
- Mən bütün gün sinifdə qalmağın necə hiss olduğunu öyrənmək istəyirəm, -Stefan cavab verdi.
- Sinifdə qalmaq? - Hans yenidən soruşdu.
- Məni hər zaman sinifdən qovurlar və bu mənim xoşuma gəlmir , - Stefan izah etdi.
- Öyrənmək istədiyiniz bu bacarığı necə adlandırmaq olar? - bütün gün sinifdə qalmaq bacarığı?
- Üçayaqlı at, - Stefan düşünmədən cavab verdi.
- Üçayaqlı at ! Nə maraqlı addır. Sən bunu necə fikirləşdin? - Hans soruşdu.
- Bilirsiniz, üçayaqlı at öz yerində oturur. O, çox da o tərəf - bu tərəfə qaça bilmir. Bax, mənə bunu öyrənmək lazımdır.

Əgər bu mərhələdə uşaq bacarıq üçün ad düşünə bilmirsə, kədərlənməyin. Növbəti addımda biz, bacarıqları mənimsəmədə kömək edəcək “güclü varlığı” tapacağıq. Və bundan sonra siz bacarığın adının öz-özünə yarandığını kəşf edəcəksiniz.

5. “Güclü varlığın” seçilməsi

Uşağa tədrisdə kömək edəcək “güclü varlığı” seçməyi təklif edin. O, heyvan, cizgi filmin qəhrəmanı, uydurma dost, super qəhrəman-istənilən varlıq ola bilər. Məsələn: pələng, Pokemon, Hörümçək-adam, məşhur futbolçu Maradona və s. Bu varlıq-uşağın daxili gücünün rəmzidir və ondan metodik iş prosesində müxtəlif cür istifadə etmək olar. Güclü varlıq uşağı düşündürə bilər; onun uğurlarına heyran ola bilər; əgər o, hansı məqamda bacarığı tətbiq etməyi unudarsa, uşağa bunu xatırlada bilər və s. Uşaqların nəyisə öyrənməyə və çətinliklərin öhdəsindən gəlməyə kömək edən görünməz varlıqları uydurması təbiidir. Uşaqların müəyyən yaş mərhələlərində danışa, oynaya və mürəkkəb anlarda onlara kömək edə biləcəyi xəyali dostları olur.

Eyni zamanda onlara, real insanların dəstəyi lazımdır. Və bacarıqların mənimsənilməsi metodikasında növbəti addım bu cür “canlı” köməkçiləri əldə etməyə həsr edilməlidir.

6. Müttəfiqlərin dəvəti

Uşağın yeni bacarıq əldə etməsi və ya müəyyən dərəcədə sahib olduğu bacarığı inkişaf etdirməsi üçün ətrafındakı insanların dəstəyinə, köməyinə və təsdiqinə ehtiyacı var. Uşağın müttəfiqlər qismində kimi seçməsi ilə bağlı qərarını dəstəkləyin, ancaq müttəfiqlər yalnız valideynlər və yaxın böyükər deyil, həm də digər uşaqlar, qardaşlar, bacılar və ya dostlar ola bilər. Uşaq öz dəstək qrupuna kimi daxil edəcəyinə qərar verdikdən sonra, həmin insanlara bu barədə məlumat vermək lazımdır. Əgər uşaq bunu özü edərsə, daha yaxşı olar. Sadəcə, onları dəvət edə və ya iş dəftərini göstərib söyləyə bilər:

“Əgər mənim tərəfdaşım olmaq istəyirsinizsə, adınızı buraya daxil edə bilərsiniz”
Müttəfiqlər və köməkçilər çox vacibdir, çünki onlar uşağa hərtərəfli dəstək ola bilərlər.

- Onu müəyyən bacarığı mənimsəməyə qərar verdiyi üçün tərifləyə bilərlər;
- Onun uğurlarında maraqlı olduqlarını nümayiş etdirə bilərlər;
- Nailiyyətləri ilə onu təbrik edə bilərlər;
- Bacarığı mənimsəmə üsullarını təklif edə bilərlər;
- Əgər lazımdırsa, ona bacarığı xatırlada bilərlər;
- Bacarığı mənimsədiyində onunla birlikdə bayram edə bilərlər.

Uşaqlar bir qayda olaraq, öz tərəflərinə bacardıqları qədər çox müttəfiq toplamağa çalışırlar. İnsanlar adətən, uşaqların bacarığı mənimsəmə prosesindəki dəstək istəmə kimi təkliflərinə şad olurlar. Uşaqla birlikdə dəstəklənmə prosesinin planını tərtib edə bilərlər. Lakin problem enurez və enkoprez kimi şəxsi xarakter daşıyarsa, uşaq bu zaman yalnız valideynlərini dəstəyini üstün tuta bilər.

7.Əminlik qazanmaq

Əgər uşaq nəyisə öyrənməyə çalışırsa, bunu bacardığına inanmalıdır. Uşaqlar doğuşdan nikbindirlər. Onlardan soruşduqda: “Necə bilirsən, sən bunu öyrənəcəksən?” - sualın nəyə aid olmasından asılı olmayaraq, onlar təsdiq cavabı verirlər. Ancaq bəzən, nə isə edərkən, uğursuz cəhdləri çox olubsa, özlərinə inamı itirə bilərlər. Bu onları ruh düşkünlüyünə və məyusluğa gətirib çıxarır. Onlar bu bacarığın özləri üçün həddən artıq mürəkkəb olduğunu, nəyinsə qaydasında olmadığını düşünməyə başlayırlar.

Uşağın öz gücünə olan inamını bərpa etməsi üçün bu cür güvənin mümkün əsasları haqqında onunla danışın. Məsələn, ondan soruşun: “Sən necə hesab edirsən, bu bacarığı mənimsəmək, səndə alınacaq? - o təsdiq cavab verdikdə isə davam edin: - “Sənə bu əminliyi verən nədir?”. Daha bir variant - uşağın qoyulan tapşırığın öhdəsindən gələ biləcək, dəstək qrupunun üzvlərini inandıran konkret keyfiyyətlərdən danışmasıdır.

8. Qələbə bayramının planlaşdırılması

Bayram - bacarıqların mənimsənilməsində ən parlaq məqamlardan biridir. Uşaqlar yalnız bayramlarda, axşam qonaqlıqlarında iştirak etməyi deyil, həm də onu planlaşdırmağı və hazırlamağı da sevir. Məsələn: Siz uşaqdan soruşa bilərsiniz ki, “Sən bacarığa yiyələndikdə öz dəstək qrupunla maraqlı və şən nə isə (tədbir, oyun) təşkil etmək istəyərdin? Bəlkə bayram, ya da nə isə başqa bir şey təşkil edək? Əgər uşaq bu fikrə maraqlı göstərsə, siz tədbirin detallarının hazırlanmasına vaxt ayırmalısınız. Məsələn: “Sən hara getmək istəyərdin?”, “Kimi dəvət edəcəyik?”, “Masada hansı meyvə suyu və yeməyin olmasını istəyirsiniz?”, “Sən nə ilə məşğul olmaq istəyərdin?” ya da “Xüsusi kostyum geyinmək istəyirsən?”

Bayram fikri adətən, uşaqlara zövq verir, ancaq bəzi hallarda, xüsusilə, əgər uşaq kifayət qədər böyükdürsə və onun mübarizə apardığı incə problem varsa, o, bayramı qeyd etməkdən imtina edə bilər. Belə hallarda, bir qayda olaraq, yalnız valideynlərin yanında xoş vaxt keçirmək, və s. kimi başqa alternativlər tapmaq mümkündür. Bayram - uşağın bacarıq öyrənmək və tətbiq etmək həvəsini daha da gücləndirən əlavə təşviqdır. Belə bayrama yalnız mükafat olaraq deyil, uşağın çatdığı yetkinliyin müəyyən səviyyəsinin qeyd edildiyi, vacib sosial hadisə kimi baxmaq lazımdır. Məhz bayram onun əhatəsində olan kəslərə bu nailiyyəti barədə bütün məlumat verir.

9. Bacarığın elementlərinin dəqiqləşdirilməsi

Uşaq bacarığa yiyələnməli olduğunu təsdiq etsə də, bacarığın nədən ibarət olduğunu sona qədər təsəvvür edə bilmir. Buna görə, onunla tələb olunan bacarığı mənimsədikdən sonra, nə edəcəyi barədə danışmaq çox vacibdir. Metodikanın işləməsi üçün uşaq bacarığa yiyələndikdən sonra özünü aparmağı, yaranan vəziyyətə münasibətini nümayiş etdirməyi bacarmalıdır. Rollu oyun zamanı və ya real həyatda bacarığın nümayiş etdirilməsi, bu bacarığın təcrübədə özünü nədə göstərəcəyini, bütün maraqlı tərəflərin eynilə başa düşməsinə təminat verə bilər.

Bunlar, uşaqdan bacarıqlarını nümayiş etdirməsini xahiş edə biləcəyiniz nümunələrdir:

- “Lazımı bacarığı mənimsədiyiniz zaman kiminsə kobudluğuna necə münasibət göstərərdiniz?”
- “Gəl, səliqəli davranmağı öyrəndikdən sonra sənın masa arxasında necə yemək yediyinə baxaq.”
- “Yoldaşların səni yayındırmağa çalışsalar da, tapşırıq üzərində diqqətini necə topladığını görmək istərdim.”

- “Qazandıqlarınla qürur duyduğunu və buna sevinməyi öyrəndikdə nə olacağını mənə göstər ”.
- “Bəlkə, mənə “Dırnaq Kraliçasının bacarığını” göstərəsən?”. Mənə dırnaqlarını yeməyin əvəzinə onlara necə qulluq edəcəyinə baxmaq daha maraqlı olardı”.

10. Ətrafdakıların məlumatlandırılması

Uşaqlar adətən, digər insanların onların problemləri haqqında bilməsini istəmirlər. Ancaq bununla belə, əgər həmyaşdqları və onlar üçün əhəmiyyətli insanlar bacarıqları mənimsədiyindən xəbərdar olurlarsa, adətən narazılıq etmirlər. Buna görə, “geniş ictimaiyyətə” uşağın hal-hazırda nə öyrəndiyi barədə məlumat vermək olar.

Beləliklə, uşağın sosial mühiti ona maraqlı olduğunu nümayiş etdirməklə və həvəsləndirməklə dəstək göstərmək imkanı əldə edir. Bunun digər müsbət bir tərəfi də var: əgər mövcud problemlərə görə başqalarında uşaq haqqında mənfi rəy formalaşılıbsa, onlar uşağın fərqli davranmağa çalışdığını görəndə həmin rəy dəyişəcək. Ətrafdakıları baş verənlər haqqında sinif divarından asılmış və ya evdə soyuducunun qapısına bərkidilmiş plakatın, iş dəftərinin, nəhayət, masa üzərinə qoyulmuş xüsusi salfetlərin köməyilə məlumatlandırmaq olar.

Elə vəziyyətlər olur ki, uşaqlar onu əhatə edənlərə bacarıqlar haqqında danışmaq istəmirlər. Bəziləri, onlar haqqında dostlarının deyil, valideynlərinin bilməsi ilə razılışırlar, yeniyetmələr isə əksinə, bacarıqlara məhz dostlarının dəstəyilə yiyələnməyi üstün tuturlar. İctimaiyyətin məlumatlandırılmasını zəruri şərt hesab etmək lazım deyil, bu sadəcə, yalnız uşağın rəyinə hörmət edərək nəzərə alınmağa layiq bir imkandır.

11. Bacarığın məşq etdirilməsi

Uşağın bacarığını inkişaf etdirməsi və ya mövcud bacarığı təkmilləşdirməsi üçün onu dəfələrlə tətbiq etməsi lazımdır. Hərdən sosioloji və psixoloji bacarıqları məşq etdirməyi icad etmək o qədər də asan olmur, ancaq uşaqlar bir qayda olaraq, çox ixtiraçdırlar. Məsələn: hər hansı bir şagirdin hər hansı bir tədbirdə yoldaşına yanaşib ünsiyyət qurmaq istəyi və s. Onlarda rollu və digər oyunlarla, tapşırıqlarla bağlı ideyalar sanki öz-özünə yaranır. Əgər uşağa hər hansı bir ideyanı kəşf etmək çətindirə, siz özünüz ona hansısa variantınızı təklif edə bilərsiniz.

12. Xatırlatmaların inkişaf etdirilməsi

Bacarıqları mənimsəmə metodikasında geri qayıtma, problemin qayıtması “unutmaq” anlayışı ilə əvəz olunub. Mahiyyət ondadır ki, yeni bacarıqlara yiyələnmə

prosesində biz müvəqqəti olaraq, mənimsədiyimiz bacarığı unuduruq. Bu, tamamilə təbii haldır və geriye addım, qayıtma kimi qavramaq lazım deyil. Ən yaxşısı, buna sadəcə, bacarığın müvəqqəti itirilməsi və ya “unudulması” kimi baxmaqdır.

Bu cür yanaşmada müəyyən fayda var. Biz bilərəkdən “unutma” sözünü istifadə edirik ki, uşaq bacarığı unutduğu təqdirdə, bunun yenidən necə xatırlamalı olduğu barədə onunla söhbət aparaq.

Uşaqdan: “Əgər sən yenidən ... biz nə edəcəyik?” - əvəzinə, soruşursunuz: “Birdən sən bacarığını unutsan, biz bunu sənə necə xatırlatmalıyıq?”. Məqsəd – öyrənmə prosesi zamanı ətrafdakıların belə qaçılmaz məqamlara necə münasibət göstərə biləcəkləri haqqında uşağı qərar qəbul etməyə cəlb etməkdir. Ən başlıcası - bacarığın müvəqqəti unudulması baş verərsə, uşağa və onun valideynlərinə ümitsizliyə düşməmələrini və məyus olmamalarını söyləmək lazımdır.

13.Uğurun bayram edilməsi

Hər kəs uşağın bacarığı bütünlüklə və yaxud kifayət qədər mənimsədiyi ilə razılaşırsa, əvvəldən planlaşdırılmış bayramı təşkil etmək vaxtıdır. Bu, bir növ uşağın indi yeni bacarığa yiyələnməsinə həsr olunmuş bildirişdir. “Sənə bacarığa yiyələnməyə kim kömək edib?”, “Onlar sənə necə kömək edib?” və “Sən onlara necə təşəkkür etmək istəyərdin?” - bu, uşağa ətrafdakıların onun uğuruna hansı töhfə verdiyini dərk etməyə kömək etmək üçün verməli olduğunuz suallardır.

Dəstək qrupuna və köməkçilərə təşəkkür bildirmək - bu, yalnız nəzakət göstərmək deyil. Bu, uşaqda baş verən dəyişikliklərə və inkişafında vacib addım atmağa kömək edənlərə öz hörmətini nümayiş etdirmək imkanındır.

Əgər uşaq bacarığı mənimsəyə bilməyibsə, ola bilsin ki, doqquzuncu addıma qayıtmağa, mürekkəb bir bacarığı tərkib hissələrinə ayırmağa və yenidən mənimsəmənin onlara verdiyi üstünlükləri müzakirə etməyə dəyər. Xoş hisslər və məmnunluq verən məşqlərə daha çox vaxt ayırmaqla yanaşı, uşaqla ən yaxın təmasda olan böyüklərin həqiqətən də, onun təhsilinə kömək etmək üçün səylərini birləşdirdiyinə əmin olmağa dəyər.

14. Mənimsənilmiş bacarığın başqalarına ötürülməsi

Bir şeyi öyrənməyin ən asan yolu onu başqasına öyrətməkdir. Bacarığı başqasına ötürmək – uşaq üçün yeni olan bacarığı möhkəmləndirməyin effektiv üsuludur. Bundan başqa, uşaqlar özlərinin bildiklərini və bacardıqlarını başqalarına öyrətməklə çox qürur duyurlar, bu da onlarda özlərinə verdikləri dəyəri artırır. Eyni zamanda, başqalarını

öyrədən uşaq öz nüfuzu üçün "işləyir". Hər hansı problemdən, xüsusilə davranış problemindən əziyyət çəkən uşaqları ətrafdakılar yaxşı hesab etmirlər. Onlara tez-tez evdə, məktəbdə və məktəbdən kənarında tənə vururlar. Biz problemi bacarığa çevirməklə və uşağın öyrəndiyi haqqında danışmaqla onun nüfuzunu yaxşılaşdırırıq. Uşaqlar öyrənməyə can atırlar, lakin onların öyrətmək istəkləri də vardır. Bir uşaq digərini öyrətdikdə - yoldaşını ya qardaşını (bacısını), - özünü lazımlı və ləyaqətli insan kimi hiss edir. Əgər biz uşaqlarımızın nə isə öyrənməyini istəyiriksə, onların öz biliklərini digər uşaqlara öyrətməsi üçün də şərait yaratmalıyıq.

15.Növbəti bacarığa keçid

Bir bacarığı mənimsədikdən sonra uşağa, adətən digərini mənimsəmək tələb olunur. Bununla yanaşı, qazanılmış müsbət təcrübə ona əminlik təlqin edir, tədrisi davam etdirmək üçün motivasiyasını gücləndirir.

Validəylərə də, uşaqlara da bir bacarığın ardınca digərlərinin gəlməli olduğunu dərk etmək faydalıdır. Bu, valideynlərə səbirli olmağa və uşağa bacarıqları tək-tək mənimsəmək imkanının verilməsi faktını dərk etməyə imkan verir. Bu, uşaqlar üçün faydalıdır, çünki yeni bacarıqların mənimsənilməsi gözləntiləri onlara hazırkı bacarığı mənimsəmək üçün əlavə motivasiya verir.

Aşağıdakı hal, yuxarıda təsvir olunan addımların təcrübədə necə tətbiq olunacağına əla təsviridir. Onun haqqında Bavariyanın Donauvert şəhərində "Nigah və Ailə Mərkəzi"nin məsləhətçisi işləyən Kristin Bauer danışır. O, əsasən ailəli cütlərlə işlədiyi üçün onlar tez-tez uşaqlarla olan problemlər haqqında danışirlər. Belə hallarda, Kristin bacarıqları mənimsəmə metodikasını tətbiq edir, valideynlərə ev şəraitində ondan istifadəyə dair məsləhət verir və yaxud bu halda onlara qəbula uşaqları ilə bərabər gəlməyi təklif edir. Növbəti görüşə onlar bir neçə problemi olan qızları 12 yaşlı Karla ilə gəlir. Ona diqqət çatışmazlığı və hiperaktivlik sindromu qoyulub. Belə ki, o, uzun müddət diqqətini heç nəyin üzərində cəmləyə bilməyib və son dərəcə impulsiv olub. Bundan başqa, onun artıq çəkisi olub. Əlavə olaraq, tənqidə qarşı o qədər həssas imiş ki, hər zaman həmyaşıdları ilə mübahisə edib, sonra isə inciklik və təklikdən əziyyət çəkib. Bundan başqa o, evdə tez-tez qəzəblənib, kiçik əlil qardaşını döyürmüş. Məktəb psixoloqu onu oyun terapiyasına yönəldib, ancaq o, çox qısa müddətdən sonra dərsləri tərk edərək, deyib, - "Mən kiçik uşaq deyiləm, daha ora getmək istəmirəm".

Ailə psixatru Karlanı müayinə edib, qərara gəldi: onun diqqətsizlik və impulsivliklə bağlı problemləri sinifdə şəraiti o qədər korlayır ki, normal məktəbdə oxuması üçün ona dərman qəbul etmək vacibdir. Buna baxmayaraq, Karlanın valideynləri bundan imtina

etdilər və nəticədə, Karları davranış problemləri olan xüsusi məktəbə köçürdülər. Ancaq, orada da onun problemləri həll olunmadı. Hələ də dərmanlarla müalicəni tətbiq etmək istəməyən valideynlər Kristinin qəbuluna gəlmək barədə razılaşıdılar. Kristin bacarıqları mənimsəmə metodikasının əsas ideyasını, məhz problemləri bacarığa çevirməyi, sonra isə mənimsəməli olduğunu izah etdi. Karların valideynləri bu metodikanı sınamaq qərarına gəldilər.

Karla valideynləri ilə Kristinin yanına gəldikdə aydın oldu ki, onlar əvvəlcə, evdə iş aparıblar. Anası Karlaya bacarıqları mənimsəmə haqqında danışdı və onlar birlikdə mövcud problemlərin öhdəsindən gəlmək üçün Karların özündə inkişaf etdirməli olan yeni bacarıqların siyahısını tutdular. Siyahıya: “Böyüklərin ifadəsini yarıda kəsməməyi öyrənmək”, “Əgər sınıfdə nə isə demək lazımdırsa, əlini qaldırmağı öyrənmək”, “Kiçik qardaşına mehriban münasibəti öyrənmək”, “Uzun müddət ərzində yerində sakit oturmağı tədricən öyrənmək” və “Məktəb tapşırıqları üzərində diqqətini toplamağı daha yaxşı öyrənmək” və s. daxil idi.

Kristin, Karla və valideynləri birlikdə qərara gəldilər ki, başlanğıc üçün ona müxtəlif vəziyyətlərdə öz impulsiv davranışını idarə etməyi, daha konkret olaraq – söhbət əsnasında başqalarının sözünü kəsməməyi, növbəsini gözləməyi, eyni zamanda, güc tətbiq etməməyi öyrənmək lazımdır. “Mən, sadəcə səbirsizəm”, - Karla etiraf etdi.

Tələb olunan bacarıq haqqında ümumi qərara gəlmək işin əsasını qoydu. Ancaq qızın onu mənimsəməsi, mənasını daha yaxşı dərk etməsi və öyrənməsi üçün motivasiya qazanması lazım idi.

-Yaxşı, indi sən mənimsəməli olduğun bacarığın var. Necə bilirsən, o, sənə hansı üstünlükləri verəcək ? - Kristin soruşdu.

Karla üstünlüklərin bütün siyahısını saymağa hazır idi:

- Mənim dostlarım mənə daha çox hörmət edəcək və biz onlarla daha çox ünsiyyət quracağıq, hətta mənim yeni dostlarım da ola bilər,- o dedi. Bundan əlavə, mənim müəllimlərim məni danlamayacaq və küncə qoymayacaqlar. Mən onların dediklərini daha yaxşı dinləyəcəyəm. Rəqs studiyasında da insanlara mane olmayacağam.

- Əla səslənir. Səncə, bu bacarığı necə adlandırmaq olar ? - Kristin soruşdu. Maraqlıdır ki, belə suallar böyükləri tez-tez çətinliyə salır, uşaqlarda isə adlar öz-özünə yaranır.

Bunu “Gözləmə siqnalı”, - adlandırmaq lazımdır - Karla şadlıqla təklif və izah etdi:

-Telefonla zəng edib, cavab gözləyəndə rahatlaşdırmağımız üçün xoş musiqi səslənir. Karlaya güclü varlığı və sehrli köməkçisini seçməyi təklif edəndə o, dərhal böyük səbri ilə fərqlənən atı: Sindinin adını çəkdi.

Kristin Karlanın yeni bacarığının şərəfinə keçiriləcək bayramı qeyd etdiyində, onun sevincdən rəngi açıldı. O, axşam qonaqlığını bağda təşkil etməyi və ora öz rəqs qrupunu, müəllimini, valideynlərini, nənələrini dəvət etməyi təklif etdi. Bu, onun valideynlərinin öz dostları, yemək və içki (sərinləşdirici şirə) ilə qeyd edəcəyi qonaqlığın eynisi olmalı idi. Karlanın valideynləri bacarığı mənimsəyən kimi belə bayram təşkil etməyi ona vəd etmişdilər.

- "Gözləmə siqnalı" bacarığına yiyələnmək üçün sənə köməkçilər lazımdır, - Kristin dedi. Sən öz dəstək qrupunda kimi görmək istərdin?

Karla öz müttəfiqləri arasında Kristinin olmasını istədi, sonra isə siyahıya valideynlərini, nənələrini, iki rəfiqəsini, məktəb və rəqs müəllimlərini daxil etdi. Növbəti həftədə onlara onun köməkçiləri olmağı təklif etdi və aydın olanda ki, hamı onu sevincle dəstəkləyəcək, bundan çox razı qaldı.

Kristinin kabinetində növbəti görüşə Karlanın məktəb müəllimi də dəvət olundu. Kristin fürsətdən istifadə edərək Karlanın özünə inamını artırmaq qərarına gəldi, müəllimindən ona nə üçün "Gözləmə siqnalı" bacarığına yiyələnmə biləcəyini düşündüyünü söyləməsini xahiş etdi:

-Bu, onda mütləq alınacaq, - müəllim dedi. Karla bu yaxınlarda riyaziyyatdan yoxlama yazı işində yaxşı qiymət alıb, halbuki, bu fənn onun üçün asan olmayıb.

Bundan sonra Kristin Karlanın valideynlərinə müraciət etdi:

- Siz nə deyəcəksiniz?. Siz də hesab edirsiniz ki, qızınız bunu bacaracaq? - o soruşdu.

- Biz inanırıq ki, səndə hər şey alınacaq, - valideynləri Karlaya dedilər, - çünki sən, bizim qızımızsan və biz bilirik ki, sən güclü qızsan. Karlanın gözləri sevincdən parıldadı.

Hazırlıq işindən sonra Kristin dəstək qrupunun köməyi ilə Karlaya bacarığın məşq planını tərtib etməyə kömək etməli idi. Kristinin plan tərtibatında iştirakına diqqət yetirin. Mahiyyət ondadır ki, planın işləməsi üçün onun əsas məqamları uşaqlardan qaynaqlanmalıdır.

-Beləliklə, Karla, sən "növbəni gözləmə" bacarığını necə tətbiq edəcəksən? - Kristin soruşdu. - Nəyi isə etmək və ya gözləmək lazım olduqda, sakit davranmaq üçün nə edə bilərsən?

-Mən özümlə cibimdə Sindinin fotosəklini gəzdirəcəyəm, gözləmək lazım olduğunda ona baxacağam, növbəm çatana qədər darıxmayacağam,- Karla dedi.

- Gözəl fikirdir, - Kristin razılaşdı, -bunu necə xatırlayacaqsan?

Karla bir az düşünüb cavab verdi:

-Mən bunu özümə "dayan" deyərək, xatırladacağam.

Karlanın məqsədinə doğru kiçik addımlarla irəliləyərək məktəbdə məşqə başlaması üçün plan tərtib edildi. O, müəlliminin bu plan haqqında sinif yoldaşlarına danışması istədi. Sinif yoldaşları Karlanı dəstəkləməli və parta üzərinə qoyulan iş dəftərində işlərin necə irəlilədiyi, onun özünü necə aparması və bunun nəticəsi barədə qeydlərini yazmalı idilər.

-Karla, indi yalnız bir məsələ haqqında razılaşmaq qalıb, - Kristin dedi . - Əgər sən, bacarığını unutsan, yenidən hədsiz-səbirsiz olsan, başqaları bacarığını sənə necə xatırladacaq?

Karla qərara gəldi ki, o, yenə səbirsiz olsa, müəllimi və onunla yanaşı əyləşən iki yaxşı məktəb rəfiqəsi qulağına astaca sehrli köməkçisi Sindinin adını deyəcəklər.

Karla dəstək qrupunun köməyi ilə bacarığını öyrənməyə başladı. O çox çalışdı. Bir neçə aydan sonra onun müttəfiqləri bu qərara gəldilər ki, Karlanın uğurları tamamilə bayram keçirtməyə layiqdir. Tezliklə, valideynləri onun istədiyi kimi bağda qonaqlıq təşkil etdilər. O, öz uğurları ilə fəxr edir, deyir ki, indi o istərdi ki, yeni qazanılmış bacarığını həyatının digər sahələrində - rəqs dərslərində, dostlarla ünsiyyət və kiçik qardaşına münasibətdə də tətbiq etsin. Karlanın müəllimi onun inkişafından o qədər təsirləndi ki, Karla ilə eyni çətinliyi çəkən şagirdi olan müəllim yoldaşına “Bacarıqları mənimsəmə” metodikasını məsləhət bildi. Hətta bu müəllim, indi “Bacarıqları mənimsəmə” üzrə əsl “ekspert” olan Karladan xahiş etdi ki, həmin qıza kömək etsin. Karlanın davranışında səbirlə növbəsini gözləmək və ya peşəkar dildə desək, impulsivliyin idarə edilməsindəki dəyişikliklər o qədər əhəmiyyətli oldu ki, növbəti dərs ilində yenidən adi məktəbə köçürüldü. Müəlliminin dediyinə görə burada o, özünü çox yaxşı aparır.

Epiloq

Əgər bu kitabdakı hekayədən ilham alırsınızsa və bacarıqları fəaliyyətdə sınaq istəyirsinizsə, sonuncu qeyd etdiyim bu məsləhətlər kömək edə bilər. Onlar bacarıq mənimsəmə metodundan istifadə edərək, işə yeni başlayan insanlarda tez-tez yaranan suallara cavab verirlər.

Uşaqla aranızda qarşılıqlı anlaşma olduğundan əmin olun.

Bacarıq inkişaf etdirmə metodikası əməkdaşlığa əsaslanır. Əvvəlcədən uşaqla düzgün münasibət quraraq zəmin hazırlamalısınız, yoxsa metodika işləməyəcək. Bunu müxtəlif yollarla etmək olar, məsələn: oyun vasitəsilə, uşağın sevimli məşğuliyyətlərinə maraq göstərməklə və ya onunla ümidləri və həyəcanları haqqında danışmaqla. Onun öyrənmə bacarıqlarına tipik yanaşaraq, işiniz haqqında məlumat verə bilərsiniz. Bu

metodika ilə işləyərkən uşaqdan keçmişdə hansı mürəkkəb bacarıqlara yiyələndiyini soruşmaq çox faydalıdır.

Uşağınızın bu bacarığı öyrənməyə razı olduğundan əmin olun.

Əgər uşaq lazım olan bacarığı özü seçirsə, çox güman ki, o, bu bacarığı mənimsəməyə hazır olacaq. Bununla belə, təklif böyüklərdən, məsələn, müəllimdən və ya valideyndən gəlsə, onun bu bacarığı öyrənməyə şüurlu şəkildə razı olması vacibdir. Uşağınızın razılığını almaq üçün hörmətlə təkliflər vermək faydalıdır. Məsələn, "Müəllimin istərdi ki, başqa uşaqlar səni qəzəbləndirəndə onun yanına gəlməyi öyrənəsən. Bunun sənə üçün faydalı olacağını, münaqişədən qaçmağına və məktəbə daha həvəslə getməyinə kömək edəcəyini düşünür. Buna nə deyirsən? Belə təklif sənə xoşuna gəlirmi? Uşağınızı bir bacarıq öyrənməyin vacibliyinə inandırmağa çalışarkən, ona təzyiqli göstərməkdən çəkinin. Daha yaxşısı, valideynlərinizin və digər maraqlı tərəflərin: bu bacarığın niyə bu qədər vacib olduğunu izah edə bilən insanların sizə kömək etməsidir. Uşaq müəyyən bir bacarığı mənimsəməkdən imtina edərsə və ya açıq şəkildə maraqlı göstərmərsə, onu inandırmağa çalışmamalısınız. Geri çəkilib onun əvəzinə başqa bir şey öyrənmək istəyib-istəmədiyini soruşmaq daha yaxşıdır. Öz seçdiyi bəzi bacarıqlara yiyələndikdən sonra uşaq metodu tətbiq etməkdə təcrübə qazanacaq və bu təcrübə onun üçün müsbət nəticə verərsə, böyüklərin təklif etdikləri bacarıqları mənimsəməyə razılıq verəcəkdir.

Bacarığın öyrənilə biləcəyinə əmin olun.

Dediyimiz kimi, uşağa "başqa uşaqlarla konfliktdə girməməsini öyrətmək", "yalan danışmağını dayandırmaq", "istədiklərini əldə etməyəndə qışqıraraq ağlaması üçün razı salmaq" çox çətindir. Uşağınızla qaydalara uyğun şəkildə davranması üçün nələrin vacib olduğunu birlikdə araşdırın. Bacarıq elə olmalıdır ki, uşaq onu rolda və real həyatda nümayiş etdirə bilsin.

Pozuntuların konkret təzahürlərinə diqqət yetirin.

Uşaqlıq dövründəki psixi fərqliliklərin əksəriyyəti autizm, davranış pozğunluqları, inkişaf ləngimələri, həyəcan və affektiv vəziyyətlər də daxil olmaqla "sindrom" adlanır. Bu, adətən birlikdə görünən müxtəlif təzahürlərin və ya simptomların birləşməsini əhatə edir. Bu tip fərqlilik diaqnozu qoyulmuş uşaqlarda bacarıqların mənimsənilməsi üçün simdiromun bütün aspektlərini, yeni spesifik emosional, davranış xüsusiyyətlərini araşdırın və bunlardan uşağın mənimsəməli olduğu bacarıqları müəyyən etməyə yol

göstərəcək əsas amil kimi istifadə edin. Bunu etmək üçün tez-tez sual vermək faydalıdır: "Bu fərqlilik uşağın davranışında özünü necə göstərir?" və ya "Bu fərqlilik ona hansı problemlər yaradır?"

Çevik olun

Bacarıqları mənimsəməyə başladığında, bütün 15 addımı dəqiq şəkildə yerinə yetirmək daha faydalıdır. Bununla belə, təcrübə qazandıqca bəzi addımları adlayaraq və ya onların sırasını dəyişdirərək sınaqdan keçirə bilərsiniz. Məsələn: 1-ci addımdan başlamaq əvəzinə, (problemləri bacarıqlara çevirmək), 7-ci addımdan (etibar qazanma) və ya 14-cü addımdan (bacarığı başqasına ötürmək)lə başlaya bilərsiniz.

Uğursuzluqlara və maneələrə hazır olun

Bu kitabdakı hadisələr bizim metodikadan uğurla istifadə etmiş insanlar tərəfindən danışılır. Onlar bizim metodikanı təcrübədə necə istifadə etdiklərini nümayiş etdirirlər. Bununla belə, bu metodikanın problem və ya vəziyyətdən asılı olmayaraq möcüzələr yaradan universal bir vasitə olduğu barədə yanlış təəssürat yarana bilər. Metodikadan istifadə edərkən yolunuza çıxan uğursuzluqlara və maneələrə hazır olmalısınız. Məsələn, uşaq motivasiyasını itirə bilər və ya yeni gözlənilməz problem yarana bilər. Yaxud müəllim və valideynlərlə əməkdaşlıq yaratmaq gözlədiyinizdən də çətin ola bilər. Bir çox hallarda bu çətinliklərin öhdəsindən gəlmək olar. Ancaq şübhəsiz ki, bacarıqların inkişafının digər üsullarla birlikdə istifadə edilməli olduğu və ya başqa bir metodun daha uyğun olduğu vəziyyətlər də var.

Əməkdaşlığı (valideyn-uşaq-müəllim-dəstək qrupunu) nəzərdən qaçırmayın

Addım-addım qurulmasına, detallı təlimatlara və iş dəftərlərinə baxmayaraq, bacarıqları mənimsəmək ciddi riayət edilməsi vacib olan protokol deyil. Bu sizə uşaqlar və onların ailələri ilə işləməkdə faydalı olan tövsiyələr toplusudur. Bu tövsiyələr ruhlandırır, başqalarını prosesə cəlb edir və uşaqların yaradıcı bacarıqlarının əldə olumasında istifadə edilir.

<https://www.litres.ru/book/ben-furman/navyki-rebenka-v-deystvii-kak-pomoch-detyam-preodolet-psihologi-6742798/chitat-onlayn/?page=2>

Nərgiz Bəxtiyarova

ARTİ Təhsilverənlərin peşəkar inkişafı mərkəzi, aparıcı mütəxəssis